

Lillesand kommune

Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014 – 2018

Innhold

1.0 Innledning	14
1.1 Nære relasjoner	4
2.0 Definisjoner	5
3.0 Samarbeid	6
4.0 Planverk	6
4.1 Lokale planer	7
5.0 Lovverk	8
6.0 Målgrupper	9
6.1 Voldsutøver	12
7.0 Hvem kan se?	13
7.1 Hvem har lovverket?	14
7.2 Beskyttelse	15
7.3 Andre tilbud	15
8.0 Tiltaksdel	17

1.0 Innledning

Gjennom Soria Moria-erklæringen forpliktet daværende regjeringen seg til å styrke innsatsen mot vold i nære relasjoner. I januar 2009 sendte justisminister Knut Storberget et brev til kommunene der han oppfordrer de til å utarbeide handlingsplan mot Vold i nære relasjoner.

Lillesand kommune lå i forkant av oppfordringen ved å ha ferdig en Handlingsplan mot vold i nære relasjoner i 2008. Ettersom arbeidet med vold involverer mange og på tvers av faggrupper og etater, etablerte kommunen i 2009 ett bredt og tverrfaglig-/etatlig sammensatt familievioldesteam. Mandatet for teamet var kompetanse heving og veiledning til interne og eksterne samarbeidsparter.

Omfangsundersøkelser om vold i Norge har vist at Vold i nære relasjoner er et større problem enn antatt og vi har grunn til å kalle det et samfunnsproblem. Vold i nære relasjoner koster samfunnet mellom 4,5 og 6 milliarder kroner årlig, og anslagsvis utsettes mellom 75-150 000 mennesker i Norge hvert år for slik vold (Vista Analyse 2012). Men man regner med at kun rundt 25 prosent av volden kvinner utsettes for av nærstående anmeldes til politiet.

Alle former for vold og overgrep er krenkende, uavhengig hvilken måte volden kommer til uttrykk. Det vi kaller æresrelatert vold forekommer først og fremst i samfunn eller grupper, som kjennetegnes av patriarkalsk familiestruktur og kollektivistiske verdsett.

Ære er et universelt begrep som i alle samfunn er forbundet med noe positivt. Det handler både om sosial respekt, men også om selvspekt. I samfunn og grupper med patriarkalsk familiestruktur, er ære særlig forbundet med mannens evne til å forsørge og beskytte sin familie og familiens rykte. Mannens kontroll av kvinners seksualitet står sentralt, og familiens ære avhenger derfor av kvinners "lydighet og dydighet".

Vold i nære relasjoner er alvorlig kriminalitet, et angrep på grunnleggende menneskerettigheter, og et folkehelseproblem.

Handlingsplanen søker å gjenspeile en helhetlig tankegang rundt problemet Vold i nære relasjoner. Det vil si at alle som bor i Lillesand kommune er målgruppe for planen, på linje med voldsutsatt og voldsutøver. De voldsutsatte er ingen ensartet gruppe, ei heller de som utøver vold. Vi finner dem i alle aldre, uavhengig av kjønn, seksuell legning, funksjonsevne og sosial status.

Vold rammer hardt og har store konsekvenser for den som opplever den. Ikke minst har vi fått mye kunnskap om de alvorlige skadevirkningene barn får av å leve med vold i hjemmet.

Mange barn har bodd sammen med mor på krisesenter, men de har ikke alltid vært sett på som en egen brukergruppe med egne problemer og behov. Med denne planen ønsker kommunen å ha et ekstra fokus på forebyggende arbeid og barnas situasjon. Barns signaler må fanges opp, og vi må ha et adekvat hjelpetilbud som kan sikre barna nødvendig trygghet og hjelp.

Mål med planen:

Samfunnsorienterte mål:

- Fremme åpenhet og fokus på vold i nære relasjoner gjennom holdningsskapende arbeid ut i kommunen.

Organisatoriske mål:

- Samhandling og samarbeid på tvers av faggrupper skal utvikles og gi kunnskap. Dette for å kunne forebygge og avdekke vold så tidlig som mulig.

Brukerorienterte mål:

- Bygge opp kunnskap i organisasjonene for å hindre at voldsutsatte blir kasteballer i systemene.

1.1 Nære relasjoner

Med nære relasjoner menes relasjoner hvor voldsutsatt og utøver har eller har hatt et nært forhold til hverandre, og hvor det ofte foreligger gjensidige forpliktelser og/eller avhengighet.

2.0 Definisjoner

Når vi i hører ordet vold, vil de fleste av oss tenke på den fysiske volden. En mye brukt definisjon på vold, finner vi i boken "Meningen med volden" av Per Isdal.

"Vold er enhver handling rettet mot en annen person, som gjennom at denne handlingen skader, smerter, skremmer eller krenker, får denne personen til å gjøre noe mot sin vilje eller slutte å gjøre noe den vil."

Ved å dele inn volden i ulike former slik vi har gjort under, får vi fram mangfoldet i voldsbegrepet. De som utsettes for vold, rammes ofte av flere ulike former for vold.

Fysisk vold dreier seg om å holde, dytte, riste, slå eller sparke. Det kan også være bruk av ulike våpen. I verste fall kan volden føre til tap av liv.

Psykisk vold er direkte eller indirekte trusler, degraderende og ydmykende atferd, utøvelse av kontroll og isolering

Latent vold er en form for psykisk vold. I denne fasen går den voldsutsatte på nåler, hun/han er på vakt og venter på volden.

Seksuell vold omfatter et bredt spekter av handlinger fra seksuell trakassering og krenkelse, seksuelt press eller tvang, til voldtekt og seksuell tortur. Seksuell omgang mellom nære familiemedlemmer i nedstigende eller horisontal linje, eller mellom en voksen i en foreldrerolle og et barn, kalles incest.

Materiell vold utøves når ting knuses/kastes (på noen), når noen slår eller sparker i vegg/dører eller ødelegger ting som betyr noe for andre

Æresrelatert vold handler om overgrep mot et individ som det fryktes kan eller som har vanæret familien/storfamilien. Formålet er å forhindre ærestap

eller å gjenopprette tapt ære. Æresrelatert vold kan utarte seg på mange ulike måter, alt fra press, trusler, nedverdigelser og utstøtelse til legemsbeskadigelse, frihetsberøvelse, press til selvmord og drap.

Æresrelatert vold er i de fleste tilfeller en form for vold i nære relasjoner. Det er imidlertid noen særtrekk ved denne typen vold. Mens vold i nære relasjoner ofte har en voldsutøver og ellers fordømmes i vårt samfunn av personer i og utenfor familien, har æresrelatert vold som regel flere utøvere. I de fleste tilfellene er det familien/storfamilien (eventuelt deler av den) som kollektivt sanksjonerer et enkeltmedlem gjennom kontroll og overgrep. Volden kan bli sett på som legitim og nødvendig i familien/storfamilien (men ikke nødvendigvis av alle), og det kan derfor være vanskelig for den utsatte å finne støtte i familien. Disse særtrekkene har konsekvenser for sikkerhetstiltak, psykisk helse, nettverksarbeid og arbeid med familien. (Kilde: Tvangsekteskap og æresrelatert vold, en veileder til barneverntjenesten)

3.0 Samarbeid

Å forebygge vold i nære relasjoner krever samarbeid på tvers av ulike tjenesteområder.

Samarbeid og samhandling mellom ulike profesjoner og helse- og velferdstjenester er viktig for at brukerne skal få et godt og helhetlig hjelpetilbud. Prinsippet om samarbeid er nedfelt i en rekke relevante lover, bl.a. lov om barneverntjenester, sosialtjenesteloven, politiloven, kommunehelsetjenesteloven og spesialisthelsetjenesteloven. Likevel er det fremdeles en utfordring å etablere gode og forutsigbare samhandlingsrutiner. Et vesentlig hinder for å gi et godt tilbud til den som rammes av volden er manglende bevissthet og kunnskap om

I Lillesand kommune har det vært satset på å forebygge på et tidlig tidspunkt. Derfor har kommunen lavterskeltilbud som, blant annet Tverrfaglig familievoldsteam, SLT, Familiesenter, Kjernegrupper og Småbarnsteam som tidlig kan fange opp barn, unge og familier som har problemer. Vi må huske at barn som er vitne til volds handlinger blir gjennom dette også utsatt for vold.

vold i nære relasjoner, og mangelfullt samarbeid mellom ulike tjenester. Dette er en unødvendig belastning for brukerne og dårlig ressursutnyttelse.

Kommunen har et godt samarbeid eksternt med blant annet politiet, og internt med barneverntjenesten, NAV og enhet for rus /psykiatri.

Eksempelvis vil en restriktiv ruspolitikk og et styrket tilbud til rusavhengige være viktig for bekjempelse av vold og kriminalitet. Videre vil tilpassede boliger være en viktig faktor for at voldsutsatte skal kunne bryte ut av voldelige forhold og starte et nytt liv, der en også vil kunne ha behov for psykisk helsehjelp for å bearbeide traumer.

4.0 Planverk

Det er viktig å se til sentrale planer i arbeidet rundt vold. Regjeringens handlingsplan "Vendepunkt" (2008- 2011) skisserer 50 tiltak som skal bidra til å forebygge og bekjempe alle former for vold i nære relasjoner. Den ble "avløst" av en midlertidig plan i 2012 som skal følge opp "Vendepunkt" og innehar 23 tiltak med gjennomføring i 2012.

Denne handlingsplanen følger opp Meld. St. 15 (2012-2013) Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner. Det handler om å leve.

Våren 2014 lanserte regjeringen en ny handlingsplan "Et liv uten vold" (2014-2017). Rammen for denne planen er kvinner og menn som utsettes for eller er utøvere av vold i nære relasjoner. Også eldre kvinner og menn, som utsettes eller blir utsatt for vold av partner, barn, barnebarn eller andre nære familiemedlemmer, omfattes. Barn som utsettes for vold i hjemmet, inngår naturlig i denne planen.

Planen skisserer til sammen 45 tiltak ut i fra emner

1. Forebygging og synliggjøring
2. Trygghet til å handle gjennom kunnskap og kompetanse
3. Alle skal nås i hjelpe og behandlingstilbudet
4. Straffeløst
5. Samarbeid og samordning, sammen blir vi bedre.

Handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlig begrensning av unges frihet (2013-2017.)

Både tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og menneskehandel er ulike former for vold. Det er alvorlige brudd på norsk lov og grunnleggende menneskerettigheter

Målgruppen for tiltakene i denne planen er først og fremst unge jenter og kvinner som er eller kan bli utsatt for tvangsekteskap, kjønnslemlestelse, offentlige og private tjenesteytere og institusjoner og menn med bakgrunn fra risikolandene, frivillige organisasjoner og relevante trossamfunn.

Seks av målsettingene i planen er:

1. Lovverket skal håndteres effektivt
2. Forebygging og holdningsskapende arbeid
3. Kompetanse og samarbeid skal styrkes
4. Hjelpetiltakene skal være gode og tilgjengelige
5. Tilgjengelige helsetjenester
6. Styrket innsats ved ferier

4.1 Lokale planer

Lillesand kommunes virksomheter har laget temaplan fra de tjenester som tilbys. Det er viktig at de overlapper kommuneplanen.

Lillesands kommuneplan er overordnet og sier noe om visjoner og det ansvar kommunen har i de enkelte tjenester og for Lillesands befolkning.

Kommuneplanen for Lillesand 2007-2020:

Alle Lillesands innbyggere skal ha de samme mulighetene til å utvikle seg, utnytte sine evner og leve sine liv, uavhengig av sosial bakgrunn, religion, seksuell orientering, funksjonsevne, kjønn og etnisk tilhørighet.

Utdrag tema / kvalitetsplaner: Vi velger her å ta med, i kortversjon, barnehagen og skolens kvalitetsplan. Dette fordi planen har et spesielt fokus på barn og unge. De andre temaplaner henvises som vedlegg siste side.

Kvalitetsplan for barnehagene 2014-2017:

HVERT BARN FÅR DE BESTE MULIGHETER UT FRA SINE FORUTSETNINGER

Personalet har mot til å se, kunnskap til å handle og tar på alvor eventuell uro for barn. Dette gjennom gode rutiner for å sikre at alle barn blir sett på en slik måte at eventuelle utfordringer og vansker blir identifisert.

Personalet må også ha kunnskap om hva de skal gjøre ved de enkelte tilfellene. Et tverrfaglig godt samarbeid mellom barnehage og ulike hjelpeinstanser, vil bidra til at alle barn får utvikle seg i tråd

med sine behov og sitt potensial – noe Barnekonvensjonen definerer som barns rettighet. Personalet i barnehagen må ha god oversikt over, og innsikt i, hvordan kommunalt og statlig hjelpe- og støtteapparat kan bistå barn.

Kvalitetsplan for skole 2012-2016:

Samarbeidet mellom hjem og skole fremmer motivasjon og læring. For å få til et godt hjem-skole-samarbeid, må foreldrene ha reell medvirkning og medbestemmelse og hjem og skole sammen må ta felles forpliktende beslutninger. Skolen har imidlertid et stort ansvar i å ivareta og se hver enkelt elev etter opplæringslova § 9a-1:

”Alle elever i grunnskolar og vidaregåande skolar har rett til eit godt fysisk og psykososialt miljø som fremjar helse, trivsel og læring.”

og være oppmerksomme på forhold som kan kreve tiltak fra barneverntjenesten etter Opplæringsloven § 15-3:

”Utan hinder av teieplikta skal personalet av eige tiltak gi opplysningar til barneverntenesta når det er grunn til å tru at eit barn blir mishandla i heimen eller når det ligg føre andre former for alvorleg omsorgssvikt.”

Det er viktig at skolepersonalet vurderer barnets omsorgssituasjon ut fra sitt faglige ståsted og kjennskap til barnet og familien.

Dette tema fremkommer ikke i skolens kvalitetsplan, men blir ivaretatt gjennom Opplæringslova §15-3. Videre velges det å ta med noe av strategisk avtale mellom kommunen og politiet.

Politiet i Agder

Det er utarbeidet en Avtale på strategisk nivå mellom Lillesand kommune og Agder politidistrikt 2014-2015 gjennom Politirådsmøte

Prioritert område:

- Utarbeide Veileder og styrke arbeidet mot vold i nære relasjoner.
- Tidlig intervensjon gjennom tverretattlig forpliktene samarbeid.

5.0 Lovverk

I arbeidet med vold, er det viktig å kjenne til lovverket som kan gi hjelp og rettigheter.

Lov om kommunale helse- og omsorgstjenester gir voldsutsatte som har behov for langvarige og koordinerte tjenester rett på en individuell plan. Videre skal sosialtjenesten og kommunehelsetjenesten etter samme bestemmelser samarbeide for å bidra til et helhetlig tilbud til den voldsutsatte.

Lov om barneverntjenester er svært viktig for arbeidet rundt barn og deres familier. Den kommunale barneverntjenesten har et sentralt ansvar jf lovverk og har rett og plikt til å undersøke barnets omsorgssituasjon om det foreligger mistanke om omsorgssvikt.

Straffeloven sier noe om hvilke overtredelser av loven som utløser strafferamme Gjeldende straffelov

av 1902 skal avløses av ny straffelov av 2005. Denne er vedtatt, men vil ikke bli satt i kraft før det er innført et nytt straffesakssystem i politiet. Når den nye straffeloven trer i kraft vil strafferammen øke betydelig, fra fire til seks år for mishandling i nære relasjoner (§ 282) og fra seks til 15 år for grov mishandling i nære relasjoner (§ 283).

Straffeloven §139 Avvergelsesplikt sier noe om at alle har en generell plikt til å søke å hindre visse former for alvorlige forbrytelser gjennom å anmelde forholdet til politiet eller på annen måte avverge forholdet. Bestemmelsen omfatter blant annet seksuelle overgrep og grov legemsbeskadigelse. Denneplikten går foran lovbestemt taushetsplikt.

Taushetsplikt er en plikt til å hindre at opplysninger om noens personlige forhold, blir kjent for uvedkommende. Taushetsplikten er i utgangspunktet et forbud mot å videreformidle opplysninger.

Straffeloven § 222 Tvangsekteskap sier noen om at det er forbudt å tvinge eller presse noen til å gifte seg. Den som tvinger noen inn i et ekteskap, risikerer fengselsstraff inntil seks år. Dette gjelder også hvis ekteskapet er inngått i utlandet. Den som motsetter seg tvangsekteskap, kan bli utsatt for psykisk og fysisk vold og i verste fall drap. Utenlandske statsborgere som blir dømt for dette kan bli utvist fra Norge.

Barneloven §30 a Avtale om ekteskap sier at "Ein avtale foreldre eller andre gjer om ekteskap på vegner av barnet, er ikkje bindande".

6.0 Målgrupper

Som nevnt i innledningen skal handlingsplanen gjenspeile en helhetlig tankegang rundt temaet vold i nære relasjoner. Målgruppen for planen er hele Lillesand kommunes befolkning. Selv om det skal være et spesielt fokus på barn og unge, gjelder den også fagpersoner, kvinner, hjelpere, mannen i gata, eldre, menn, minoriteter. Det innebærer også at både voldsutsatt og voldsutøver vil være målgrupper for planen.

Voldsutsatte

I arbeidet med handlingsplanen velger vi å sette spesielt fokus på barn og unge. Barna lever i en kronisk beredskaps- og spenningstilstand der all energi og oppmerksomhet brukes til å se etter tegn på vold og observere andres følelser og reaksjoner. På denne måten preger volden hverdagen for mange barn, volden blir sentrum i den tilværelsen som barna skal vokse og utvikle seg innenfor. I tillegg omhandler planen også voldsutsatte kvinner, menn og eldre.

I mange av hjemmene der det utøves vold, bor der barn. I en gjennomgang av 30 studier fant Apple & Holden (1998) at mellom 30% og 60% av barn som var vitne til vold i hjemmet også ble utsatt for fysisk mishandling.

2007 kom den første norske omfangsstudien om vold mot barn (Mossige & Stefansen, 2007). I alt deltok 7033 avgangselever ved 67 videregående skoler rundt om i landet i undersøkelsen. Av disse rapporterte 7% at de noen gang i sitt liv hadde opplevd partnervold mot mor og 2% at volden var grov. 2% rapporterte at de hadde opplevd vold mot far, og veldig få hadde opplevd volden som grov

Mange barn er utsatt ved å være vitne til at vold utøves mot personer de er glad i. I noen familier er det bare barna som rammes av volden. Vi erfarer også at ungdom eller voksne barn utøver vold mot sine foreldre/søsken.

Foreliggende forskning om vold i nære relasjoner viser at voldsutøver som regel er en mann og den voldsutsatte som oftest er barn/kvinne. Menn utsettes også for vold av sine partnere, både i heterofile og homofile forhold. Andre grupper som er spesielt sårbare, er eldre, rusmisbrukere, personer med funksjonsnedsettelse, utviklingshindra, samt kvinner og barn med minoritetsbakgrunn.

Barn og unge (0-18år)

Barn utsettes for ulike former for vold. Det kan være fysisk og psykisk vold eller seksuelle overgrep. Barna kan også rammes indirekte ved å se, høre eller fornemme volden eller konsekvensene av den. Per Isdal (2000) sier at "Når noen angriper og skader den barnet er knyttet til, avhengig av og glad i, så angriper og skader vedkommende barnet selv." Det at volden utføres av en person som i utgangspunktet skulle beskytte barnet, åpner for en eksistensiell frykt og utrygghet hos barnet.

"Hvordan kan pappa si at han er glad i meg når han på samme tid gjør meg redd? Han er vel glad i meg..."

Forskning viser at barn som er vitne til vold og barn som er utsatt for vold i stor grad har overlappende symptomer og skadevirkninger i forhold til utvikling og fungering på kort og lang sikt. Konsekvensene av volden viser seg på alle områdene i barnas liv. Barna kjennetegnes av antisosial atferd. De er mer aggressive, tar mindre del i sosiale aktiviteter, har færre venner og er oftere avvist av andre barn. Barna har også psykiske reaksjoner. De har mer angst, er mer triste, bekymret og deprimerte og har lavere selvtillit. Barna har oftere skolevansker og trenger tilpasset undervisning. De viser oftere skolerelaterte vansker som hyperaktivitet, oppmerksomhetsvansker m.m.

Barn med voldserfaring viser også oftere enn andre vansker relatert til fysisk helse. De har hyppigere forekomst av allergi, hodepine, mageproblemer og søvnvansker. De har ofte høyt fravær fra skolen pga sykdom.

Vold i familien er et langt mer utbredt fenomen enn tidligere antatt. Ut fra det vi i dag kjenner til fra undersøkelser, utgjør vold i barns liv et samfunnsproblem. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) kom i 2007 med rapporten "Vold og overgrep blant barn og unge. En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole". Resultatene viser at 8 % hadde erfart grov vold fra minst én forelder og 6% har opplevd å være vitne til grov vold mot en av foreldrene.

"Jeg klarer ikke la være å tenke på at mamma kan dø når jeg er på skolen. Når jeg er her kan jeg ikke passe på." Kristian 11 år.

Overgrepsutsatte barn er ikke høyrøstede med sine livshistorier. De kommer ikke løpende mot oss med sine behov. Barn utsatt for tabuiserte traumer er tvert imot bemerkelsesverdig tause med sine dramatiske fortellinger. Barna har behov for å beskyttes mot overgrep. De har behov for å bli beskyttet for nye overgrep etter at de første er avslørt. Det er barnevernet som har mulighet for å beskytte barn mot overgrep. De er avhengig av at alle som arbeider med barn og unge i barnehage, skole, helsestasjon etc ikke er redd for å gjøre noe når de får mistanke om at et barn utsettes for overgrep. Kunnskap om vold og overgrep hos barn kan hjelpe oss til å se tegn som barnet gir.

I 2013 har 80 barn bodd på Vest-Agder krisesenter, i gjennomsnitt har de vært der i 30 døgn. (Årsrapport 2013 Vest-Agder krisesenter) Det påligger kommunen et ansvar for å styrke barnas situasjon og bringe volden til opphør.

Kvinner

Volden rammer kvinner i alle aldre, både unge og eldre. Et særtrekk ved menns vold mot kvinner er den tette sammenvevningen mellom vold og kjærlighet. Perioder med vold avløses ikke sjelden av perioder

med handlinger som kvinnen opplever som varme og kjærlighetsfulle. Kvinnen er gjerne svært glad i mannen og hun lever i håpet om at de positive sidene skal "vinne" over de vonde. Ikke sjeldent legger voldsutøver skylden for volden på kvinnen. Når dette blir gjentatt over tid, tror kvinnen tilslutt at volden er hennes feil. Dette reduserer kvinnens mulighet til å komme seg ut av situasjonen.

Situasjonsbeskrivelse

Det er vanskelig å fastslå det eksakte omfanget av vold i Norge, men undersøkelser gir indikasjoner på at omfanget er betydelig.

Det er en økning av kvinner med minoritetsbakgrunn som søker hjelp ved krisesentrene. En tredel av kvinnene oppgir at de har vært mishandlet av etnisk norske menn. Kvinner med minoritetsbakgrunn er ofte i en særskilt vanskelig situasjon. Det kan være på grunn av språkvansker, isolasjon, manglende trygderettigheter, diskriminering på bolig- og arbeidsmarkedet og manglende kjennskap til det norske samfunnet.

I 2005 utgav Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) rapporten "Vold i parforhold – ulike perspektiver". De slår fast at fysisk makt og vold i parforhold har et betydelig omfang.

Rapporten viser at nesten 10 % av kvinner over 15 år har vært utsatt for grov vold av nåværende eller tidligere kjæreste. I denne rapporten defineres grov vold ved at partner tok kvelertak, brukte våpen (kniv eller lignende), eller banket (offerets) hode mot gulv eller gjenstand.

*Regner vi om disse tallene til kvinner i Lillesand mellom 15 og 54 år, vil 247 kvinner ha opplevd grov vold fra partner. (SSB) (Jfr barn vitne til vold)
Statistikken for Vest-Agder krisesenter viser at 101 kvinner har bodd på krisesenteret i 2013. Hver kvinne har i gjennomsnitt vært der i 42 døgn. (Årsrapport 2013 fra Vest-Agder krisesenter)*

Menn

For å styrke kunnskapsgrunnlaget når det gjelder behovet for krisehjelp til voldsutsatte menn, ga departementet Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) i oppdrag å undersøke problemstillingen rundt vold og overgrep mot menn i nære relasjoner og finne ut hva hjelpebehov voldsutsatte menn har.

De kom i desember 2009 med en rapport med tittelen "Vold mot menn i nære relasjoner. Kunnskapsgjennomgang og rapport fra et pilotprosjekt."

NKVTS (2009) sin gjennomgang av saker ved Kontoret for voldsoffererstatning viser et stort antall saker der menn ikke var utsatt for vold av partner, men av andre personer de har et tillitsforhold til. Det være seg kamerater, annen familie, naboer og kolleger. Mennene utsettes for mye psykisk vold. Den kommer til uttrykk ved ulike former for trakassering og trusler, nedverdiggende og ydmykende atferd. Noen menn utsettes også for svært alvorlig fysisk vold.

Det synes som om konsekvensene for menn som utsettes for vold i nære relasjoner samsvarer med de som kvinner erfarer. En tilleggsproblematikk for menn, er at volden i tillegg til å representere et angrep på mennene som personer, også rammer deres maskulinitet og derigjennom også deres selvforståelse. Det kan virke som om menns kjønnsidentitet representerer et hinder for å avsløre volden og erkjenne behov for hjelp.

Å være utsatt for vold er tabubelagt uansett kjønn. Mange instanser rapporterer om at terskelen for å fortelle sin historie er høyere for menn enn for kvinner. Mangelen på tilrettelagte tilbud for menn kan være en årsak til at så få menn søker bistand. Mange menn som utsettes for vold av partner opplever også en overhengende trussel om at det er han som vil få skylda hvis volden blir avslørt. I parforhold med felles barn er barna ved et eventuelt samlivsbrudd. mange av mennene bekymret for hva som vil skje med forholdet til

Flere av instansene som NKVTS har vært i kontakt med har kommentert at mennene i liten grad søker psykologisk behandling, men at de har behov for noen å snakke med for å få praktisk, juridisk og mel-

lommenneskelig råd og veiledning. Noen har også behov for midlertidig bosted.

I 2013 har 4 menn bodd på Vest-Agder krisesenter. I gjennomsnitt har de vært der i 6 døgn. (Årsrapport 2013 Vest-Agder krisesenter)

NIBR rapporten "Vold i parforhold – ulike perspektiver" viser at vel 2 % av menn har vært utsatt for grov vold av nåværende eller tidligere kjæreste. Regner vi om disse tallene befolkningen i Lillesand, vil det tilsvare ca 52 menn mellom 15-54 år.

Eldre

Det er ikke foretatt noen egentlig undersøkelse av omfang av vold og overgrep mot eldre i Norge. Med utgangspunkt i kliniske erfaringer i Norge og erfaringer fra andre land, anslår en at 4-6 % av den eldre befolkningen i Norge har vært utsatt for vold og overgrep etter at de fylte 65 år. Eldre utsettes for vold både i hjemmet og på institusjoner.

Situasjonsbeskrivelse

Det er opprettet "Vern for eldre" i Oslo, Bærum, Bergen og Trondheim. En studie foretatt blant eldre som har søkt hjelp gjennom "Vern for Eldre" i Oslo, viser at det er mange faktorer som hindrer den overgrepsutsatte i å søke hjelp.

Å innse at det man utsettes for faktisk er et overgrep, viste seg å være blant de viktigste faktorene for å kunne be om hjelp. En annen hindring er forholdet til overgriperen. Mange av ofrene er redde for å miste kontakten med overgriperen, og er glad i vedkommende på tross av overgrepene. Andre faktorer er knyttet til samfunnet rundt, som frykten for stigmatisering og hvordan øvrig familie og venner forholder seg til overgrepene. Til sist nevnes at det er vanskelig å vite hvor man kan henvende seg for å få hjelp til å komme ut av overgrepssituasjonen .

Blant eldre som utsettes for vold av samlivspartner, kan en finne at volden har funnet sted store deler av livet. En finner også tilfeller der volden har startet i alderdommen, for eksempel som en følge av at ektefellen har blitt dement. Med tanke på at andelen demente vil øke kraftig i framtida, er det naturlig å tro at dette kan bli et økende problem.

NKVTS foretok undersøkelsen "Eldres oppfatning av vold og overgrep, og syn på å melde fra om overgrep 2004-2006". Resultatet viste at 70 % av de eldre var i mot at en nabo skulle melde fra til hjemmetjenestene, sosialomsorgen eller politiet dersom vedkommende visste at en eldre blir utsatt for overgrep eller omsorgssvikt av et familiemedlem.

4.1 Voldsutøver

Voldsutøveren finner vi i alle samfunnslag, uavhengig av alder, kjønn og sosial status. I 2011 foretok NKVTS en studie der de samlet inn data fra totalt 480 menn som frivillig gikk til behandling for voldelig atferd mot partner, ved Alternativ til vold, ATV. 60 prosent av deltakerne i studien oppgav å ha vært utsatt for psykisk, fysisk eller seksuell vold, eller å ha levd med vold mellom foreldrene i barndom og ungdomsalder. Hele 50 prosent hadde vært utsatt for fysisk vold fra egne foreldre.

Forskerne fant to signifikante koblinger da så på hvilken type voldsopplevelser i barndommen som er forbundet med voldelig atferd som voksen. Den ene viser at de som har vært utsatt for fysisk vold i oppveksten, ser ut til å være mer psykisk kontrollerende overfor partner enn de som ikke har vært utsatt for fysisk vold.

Den andre sammenhengen er at de som har vært utsatt for seksuell vold, kan se ut til selv å bruke mer seksuell vold.

Det er vanlig at voldsutøver bagatelliserer volden eller forklarer den med faktorer utenfor seg selv. Det er viktig at ansvaret for volden blir plassert der den hører hjemme, hos voldsutøver.

Mange voldsutsatte tar på seg skyld og ansvar for volden som de selv utsettes for. Voldsutøver trenger hjelp til å ta på seg ansvaret for volden, og finne alternative strategier for å håndtere sitt sinne. Det å utøve vold mot dem man er satt til å beskytte er en fallitterklæring, og terskelen for å søke hjelp er høy for mange. Vold kan også utøves av personer som har som oppgave å yte hjelp og omsorg overfor ulike brukergrupper.

7.0 Hvem kan se

I det daglige arbeidet med barn, unge, voksne og eldre, har vi forskjellige roller. Vi kan være oppdage-re, forebyggere, beskyttere, behandlere og alle roller viktige i arbeidet mot vold. Og ofte er vi litt av alle roller.

En utfordring er å identifisere vold som årsak til ulike typer inadekvat adferd, skade eller vanskeligheter hos barn og voksne. Det er sjelden at offeret selv oppgir vold som forklaring.

Barnehage

Barnehagene er i kontakt med en stor andel av barna i kommunen. De kan få informasjon om at et barn kan være utsatt for vold i familien ved at barnet, barnets omsorgspersoner eller andre kommer med opplysninger. Gjennom sin daglige omgang med barn kan personalet også på grunnlag av egne observasjoner få informasjon om barnas liv og omsorgssituasjon.

Skolen /PPT

Skolen kan få informasjon om at barn kan være utsatt for vold i familien ved at eleven selv eller andre kommer med opplysninger. Skolen vil også kunne få informasjon på grunnlag av observasjoner som skolens eget personale gjør. Personalet som er knyttet til skoler og skolefritidsordninger tar del i barn og unges liv, og vil gjennom dette kunne få kunnskap om deres livssituasjon. Den pedagogisk-psykologiske tjenesten vil gjennom sine oppgaver også kunne få kunnskap om livssituasjonen til de barn de følger opp.

Basisteam

Et basisteam består av representanter fra skolen, PPT, barnevern og helsestasjon. Skolen kan blant annet bruke basisteamet for å drøfte saker der de er bekymret for eller har mistanke om at et barn blir utsatt for vold. Sakene drøftes hovedsakelig anonymt.

Ressursteam

Ressursteamet på ungdomsskolene består av miljø-terapeuter, rektor, sosiallærer, spes.ped.koordinator og helsesøster. Lærerne melder saker inn til ressur-

steamet på skolen. Ressursteamet ønsker å jobbe tett sammen med foreldre, lærere og eventuelle andre viktige personer for å sammen sikre eleven en skolehverdag med trivsel og mestring.

Helsestasjon for barn og ungdom

Helsestasjonene treffer alle barn og deres foresatte i en kommune. Helsestasjonen skal fremme god fysisk, psykisk helse, samt fremme gode sosiale og miljømessige forhold. Målgruppen er 0-20 år. Helsestasjon for ungdom er et lavterskeltilbud for ungdom mellom 13 og 23 år. Her kan ungdommene få råd og hjelp fra lege og helsesøster.

De som arbeider i helse- og omsorgstjenesten har en viktig rolle i å forebygge og avdekke vold og seksuelle overgrep.

Det innføres fra nasjonalt nivå, nye retningslinjer som sikrer at helsepersonell spør alle gravide om de er utsatt for vold eller seksuelle overgrep. Helsestasjonen og jordmor i Lillesand har lagt dette til i sine rutiner ved konsultasjon.

Familiesenter

Familieveiledning er et tilbud til familier eller enkeltpersoner som trenger hjelp til å takle utfordringer i hverdagen. Gjennom samtaler, der fokuset er familiens egne ressurser, søker en i fellesskap å finne gode løsninger. Familiesenteret har kontakt med familier der vold utøves.

Sana statlige mottak for asylsøkere, avd Lillesand

Det arrangeres kontinuerlig kurs i regi av Utlendingsdirektoratet (UDI) for kompetanseheving av mottaksansatte, ofte i samarbeid med andre aktører. Formålet med opplæringen har vært å sikre at ansatte i mottak har tilstrekkelig kunnskap som setter dem bedre i stand til å avdekke slik vold, samt gi utsatte personer oppfølging. Utover å bidra til bedre forebygging, avdekking og oppfølging av eventuelle voldsutøvere og utsatte, gir opplæringen de mottaksansatte kunnskap som gjør dem trygge i sitt informasjonsarbeid. To av de ansatte på Sana i Lillesand har vært på kurs i regi av ATV.

NAV

Sosiale tjenester forvaltes av kommunene i NAV-kontoret. I henhold til sosialtjenesteloven skal de gi opplysning, råd og veiledning som kan bidra

til å løse eller forebygge sosiale problemer. NAV kan informere om hvilke rettigheter den enkelte har, de kan bidra med økonomisk støtte og bistå i forhold til anskaffelse av bolig.

Fastlege/legevakt

Personer som søker hjelp på grunn av vold i nære relasjoner, kommer vanligvis først i kontakt med fastlegen, legevakten eller eventuelt overgrepsmottaket. Fastleger møter mange pasienter utsatt for vold og med følgetilstander etter vold og har ansvar for diagnostikk, behandling og oppfølging. Fastlegen skal ved behov samarbeide med andre instanser og/eller henvise til spesialisthelsetjenesten. Så nær som hele befolkningen er tilknyttet en fastlege, og fastlegenes kompetanse på området er av stor betydning for at voldsproblemer skal kunne avdekkes og at de berørte skal få nødvendig oppfølging. Kontinuitet i lege-pasientforhold legger til rette for utvikling av tillitsforhold som ofte er en forutsetning for at voldsproblematikk tas opp.

Nasjonalt kompetansesenter for legevaktmedisin skal utvikle et e-læringskurs for fastleger om vold i nære relasjoner. Kjønnsllestelse og tvangsekteskap skal inngå som tema i kurset. E-læringskurset skal ferdigstilles i 2015. Fastleger har tilbud om å delta på fagkurser om emnet.

7.1 Hvem har lovverket?

Barneverntjenesten

Barneverntjenesten har en særrolle ut i fra sitt Lovverk i saker om vold og overgrep. Barnevernets ansvar og arbeidsoppgaver finner vi i "Lov om barneverntjenester". Lovens formål er å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid, samt å bidra til at barn og unge får trygge oppvekst vilkår. (Se Veileder for vold i nære relasjoner for utfyllende informasjon.)

Barnevernvakta

Barnevernvakta har ansvar for akutte barnevernsaker utenom ordinær kontortid. Hovedoppgava er bistand til barn, unge og familier i krise. Bistand gis i form av samtaler, konfliktløsning, veiledning og korttidsoppfølging av barn og unge fortrinnsvis

i samarbeid med foreldre. Barnevernvakta foretar kriseplassering i institusjon og beredskapshjem i akutt situasjoner.

Alarmtelefon for barn og unge .

Her kan barn som er utsatt for omsorgssvikt, overgrep og vold ta kontakt. En kan som barn, melde bekymring for en venn og voksne kan ta kontakt i forhold til bekymring for barn og unge.

Politiet

Politiets innsats er helt avgjørende for å lykkes i arbeidet for å forebygge og bekjempe vold i nære relasjoner. Innsatsen er betydelig styrket de senere årene og politiet har fått en rekke nye virkemidler for å ivareta og beskytte den som er utsatt, samtidig som det er fokus på etterforskning og irettføring av saker.

En forutsetning for å kunne bekjempe vold i nære relasjoner er at den voldsutsatte har tillit til at politiet og påtalemyndigheten er i stand til å beskytte mot nye overgrep og krenkelser fra voldsutøveren. I denne sammenheng er besøksforbud og volds-

larm et sentralt virkemiddel. Ved Agder politidistrikt er det en familievoldskordinator som har ansvar for å koordinere etterforskning og forebyggende arbeid i familievoldssaker.

7.2 Beskyttelse

Krisesenter på Agder

Lillesand kommune har samarbeidsavtale med Vest-Agder krisesenter. Kristiansand kommune er vertskommune for tilbudet. Den som blir utsatt for vold trenger et lett tilgjengelig tilbud, ofte veldig akutt. Krisesenteret er åpent for voldsutsatte kvinner og barn som trenger et sted å være for kortere eller lengre tid. Krisesenteret har også tilbud til menn og til kvinner i aktiv rus. Krisesenteret betjener en døgnåpen krisetelefon der de bidrar med råd og veiledning overfor både menn, kvinner og barn. De kan også kontaktes på e-post. De har et samtaletilbud på dagtid for voldsutsatte..

På annen adresse i kommunen er det etablert et midlertidig botilbud for voldsutsatte menn. Senteret er et lavterskeltilbud, dvs at en trenger ingen henvisning, det er døgnåpent og gratis.

Overgrepsmottak

Lillesand kommune har legevaktsamarbeid med legevakten i Kristiansand. Kristiansand har eget Mottak for volds- og overgrepssatte i Egveien 102

7.3 Andre tilbud

Det er mange instanser som er engasjert på ulike måter i saker som gjelder overgrep.

Familievernkontoret

Familievernkontoret i Kristiansand og Arendal tilbyr behandling og rådgivning i forhold til familierelaterte problemer. Vold i nære relasjoner er et av deres arbeidsområder.

Alternativ til vold (ATV)

Har kontor i Kristiansand og Arendal og gir tilbud for familier som lever med vold i nære relasjoner. Behandling gis i gruppe eller individuelt for menn som utøver vold. Voldsutøvende kvinner tilbys et

individuelt behandlingsopplegg. Kontoret tilbyr et begrenset behandlingstilbud individuelt for unge kvinner og menn mellom 16-18 år som utøver vold. ATV tilbyr et spesialisert lavterskeltilbud, det betyr at en ikke blir henvist men tar kontakt selv.

Regjeringen har styrket familievernnet i 2014 på flere områder. Blant annet er det bevilget midler til å styrke samarbeidsprosjektet mellom familievernnet og ATV. Målet er å styrke behandlingstilbudet til barn som har vært utsatt for vold og overgrep i nære relasjoner og til unge voldsutøvere

RVTS, Sør

(Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging)

er et ledende fagmiljø innen psykiske traumer. RVTS formidler kunnskap og erfaringskompetanse på feltene vold og traumer, migrasjonshelse og selvmordsforebygging.

Fagpersoner i kommunen kan konsultere RVTS i saker som gjelder seksuelle overgrep, vold og traumer overfor barn og unge i Agder.

IMDI, Sør

(Integrering- og mangfoldsdirektoratet)

er et forvaltningsorgan og kompetansesenter som skal styrke kommunen, sektormyndighetenes og andre samarbeidspartners kompetanse på integrering og mangfold.

IMDI sør, har en egen koordinator som arbeider spesielt rettet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse.

Statens barnehus, Kristiansand

Statens Barnehus er et tilbud til barn og ungdom som kan ha vært utsatt for, eller vært vitne til vold eller seksuelle overgrep, der det foreligger en politianmeldelse. Tilbudet er også for voksne med en psykisk utviklingshemming. Statens Barnehus gir også råd og veiledning til privatpersoner og offentlige instanser i anonyme saker som er uavklarte. Inngangsporten til Barnehuset er at det foreligger en anmeldelse, samt at politiet finner grunnlag for å sende begjæring om dommeravhør til tingretten.,

Barnehusets rolle i forhold til denne type saker er tilrettelegging for dommeravhør, koordinering, oppfølging og behandling. Barnehuset er også et sted

hvor etater, advokater og privatpersoner kan henvende seg for å få råd og veiledning i konkrete, men anonymiserte saker.

SMSO-senteret, Agder (Senter mot seksuelle overgrep)

SMSO-senteret i Agder er til for alle menn og kvinner som har vært utsatt for seksuelle overgrep og deres pårørende. Det føres ingen journal, tilbudet er gratis og den som henvender seg kan være anonym. SMSO er et supplement til det offentlige hjelpeapparat.

Abup

Hos Abup kan man få hjelp med å takle det som gjør hverdagen vanskelig, for eksempel følelser som: tristhet og angst, konsentrasjonsproblemer, atferdsvansker, spiseproblemer, ettervirkninger etter ubehagelige hendelser og søvnproblemer.

Abup Arendal har en filial i Lillesand og et tett samarbeid med Helsehuset.

Bufetat, statlig barnevern (Barne-, ungdoms- og familieetaten)

Bufetat tar i mot henvendelser fra den kommunale barneverntjenesten der det blir etterspurt tiltak utover kommunens ansvarsområde, eksempelvis fosterhjem, institusjonsplass m.m.

Vern for eldre

Nasjonal kontakttelefon og nettside. De gir tilbud om støtte, råd og veiledning for voldsutsatte, hjelpeapparatet og andre som har mistanke om at eldre personer er utsatt for overgrep. Tilbudet er gratis.

Overgrep mot eldre skjer både i private hjem og på institusjoner. Overgrepene kan ha mange former, men som regel er de av psykisk, fysisk, økonomisk eller seksuell karakter.

Veileder "Vold i nære relasjoner" utarbeides og skal sammen med denne handlingsplanen bidra til at kommunale instanser samarbeider om å bekjempe vold i nære relasjoner.

8.0 Tiltaksdel

Tiltak nr 1:

Utarbeide veileder for kommunens ansatte vedrørende håndtering av vold og overgrep

Formål:

- At ansatte i kommunen er trygge på hvordan de skal handle når de får mistanke om eller det avdekkes overgrep.

Erfaring tyder på at det er en høy terskel for å foreta seg noe ved mistanke om overgrep. Vi vil bidra til at denne terskelen minimaliseres. Ved å utarbeide skriftlige rutiner/veiledning for hvordan slike saker skal håndteres, og at disse blir kjent i kommunen, tror vi at flere vil si fra om sin bekymring.

Tiltak nr 2:

Opplæring i hvordan bruke veileder vold i nære relasjoner

Formål:

- implementere veilederen som et nyttig verktøy for tjenestene

Det offentlige har et ansvar i å bidra til å forhindre vold og overgrep. Da er det viktig at ansatte i kommunen har noe kunnskap om lovverk, rutiner og prosedyrer rundt disse sakene.

Tiltak nr 3:

Rutinespørsmål om vold ved helse /svangerskapskontroll

Formål:

- Avdekke vold på et tidligere tidspunkt

Vold og overgrep er tabubelagte tema. Mange vil derfor la være å fortelle om sine opplevelser. Resultatene fra et forsøksprosjekt blant gravide i Telemark viser at det er svært gode grunner for å

iverksette en rutine med å stille spørsmål om vold i svangerskapsomsorgen.

Rutinespørsmål om vold er relevant også innenfor NAV, legetjenesten, barnevern, helsestasjon og psykisk helsetjeneste.

Tiltak nr 4:

Tverrfaglig familievoldsteam

Formål:

- gi råd og veiledning i saker der det er mistanke om at et barn kan være utsatt for vold/overgrep.

Tverrfaglig Familievoldsteam skal bidra til kompetanseheving om Vold i nærerelasjoner til interne og eksterne fagpersoner/grupper som arbeider med barn og unge. Saker som angår overgrep mot barn er kompliserte og faglig krevende. Det er behov for å styrke kompetansen i alle ledd, både med tanke på å forebygge og avdekke vold, samt gi hjelp når volden er avdekt.

Tiltak nr 5:

Individuell plan

Formål:

- å sikre at voldsutsatte får et helhetlig, koordinert og individuelt tilpasset hjelpetilbud.

Voldens omfattende konsekvenser innebærer at en del voldsutsatte trenger hjelp fra flere tjenester. Individuell plan kan være et virkemiddel for å sikre at voldsutsatte får et helhetlig, koordinert og individuelt tilpasset hjelpetilbud

Tiltak nr 6:
Ansvarsgruppe

Formål:

- bruker opplever å få rask hjelp, god samhandling og unngå å bli kasteball i hjelpeapparatet.

For å lykkes med handlingsplanen må brukere oppleve økt samhandling i enkeltsaker.

Målet er at ansvarsgrupper skal arbeide tverrfaglig og parallelt i enkeltsaker

For brukeren er det viktig å få riktig behandling til rett tid, slik at senskader og invalidisering unngås. Det er minst traumatiserende for voldsofferet å få tidlig hjelp som forhindrer at problemstillingen blir mer alvorlig, og legger tilrette for en framtidig yrkeskarriere ved å unngå behov for langvarig behandling og pasifiserende trykdetilværelse.

Tiltak nr 7:
Politiråd og SLT

Formål:

- Vold i nære relasjoner settes på dagsorden via samordning av lokale rus- og kriminalitetsforebyggende tiltak, SLT

Politiet skal ta initiativ til lokalt samarbeid om forebygging av

vold i nære relasjoner gjennom politirådene. Det er viktig at aktørene i det forebyggende arbeidet i størst mulig grad gjør den kunnskap de besitter tilgjengelig for sine samarbeidspartnere .

Tiltak nr 8:
Informasjonsmateriell om vold og overgrep

Formål:

- De fleste som lever med vold tar ikke kontakt med hjelpeapparatet.

Årsakene til det er sammensatte Ved å lage informasjonsmateriell om ulike hjelpeinstanser er vi med på å synliggjøre problemet og vise at det er mulig å få hjelp. Informasjonen utarbeides på forskjellige språk. Det vil være aktuelt å samarbeide med ulike nasjonaliteter for å gjøre informasjonen kjent.

Tiltak nr 9:
Informasjonsmateriell til barn og unge om vold/overgrep

Formål:

- Sikre at barn og unge vet hvor de skal henvende seg

Informasjon og oppfordring til barn og unge om å si fra om de blir utsatt for vold eller overgrep. Plakat med viktige telefon nummer til skolene og offentlige bygninger.

Tiltak nr 10:
Tema uke i kommunen om vold

Formål:

- Sikre at alle som jobber og bor i kommunen holdes oppdatert om vold i nære relasjoner.

For å holde fokus på dette tema, må det tas opp jevnlig. Dette gjennom å besøke /invitere alle barnehager, skoler , fritidsklubber, frivillige organisasjoner med fler til informasjon og dialog en gang pr år.

Tiltak nr 11:
Frivillige organisasjoner

Formål

- Sørge for at frivillige organisasjoner er kjent med tjenesteapparatet i kommunen for å kunne ta kontakt ved mistanke om vold i nære relasjoner.

Tiltak	Tidsramme / ansvar	Status tiltak:
1. Utarbeide veileder for kommunens ansatte	Desember 2014 / SLT- Tverrfaglig familievoldsteam	ferdig til trykking 16.12.14
2. Opplæring i bruk av veileder	Januar 2015- SLT, Barneverntj, politi.	Invitasjoner sendt ut. Dato for lansering og opplæring er 07.01.15
3. Rutinespørsmål om vold ved svangerskap og helsestasjon	Pågående	
4. Tverrfaglig familievoldsteam	Pågående	Teamet møtes 2 hver uke.
5. Individuell plan	2015 Tverrfaglig familievoldsteam Habilitering	Dette tiltaket er ikke igangsatt ennå.
6. Ansvarsgruppe	2015	Dette tiltak er ikke igangsatt ennå.
7. Politiråd og SLT	Mai 2015 SLT og politi	Politiet tar initiavi til lokalt samarbeid via SLT vedr forebygging av vold i nære relasjoner.
8. Informasjonsmateriell om vold og overgrep	2015 Tverrfaglig familievoldsteam	Det skal lages infobrosjyre på mange språk.
9. Infomateriell for barn og unge	2014 / 2015 SLT	Det er laget plaket som henger på skoler og andre off.bygg.
10. Temauke om vold	2015 SLT, Politi Tverrfaglig familievoldsteam	Høst , med stands, besøk i alle barnehager, skoler, ungdomsklubber, mm
11. Frivillige organisasjoner	2015 Tverrfaglig familievoldsteam	Møte med organisasjonene, gjøre dem kjent med problematikken vold

Lillesand kommune

Rådhuset, Østergate 3, Pb 23, 4791 Lillesand

Tlf.: 37 26 15 00, Faks: 37 26 15 99

www.lillesand.kommune.no